

ARAP EDEBİYATINDA ANTOLOJİK BİR ESER: KİTABÜ'L-VAHŞİYYAT

RECAİ KIZILTUNÇ*

ÖZET

Vahşiyyat, çöldeki vahşi hayvanlar demektir. *Kitabü'l-Vahşiyyat*, Ebu Temmam'ın antoloji tarzındaki ikinci önemli eseridir. Eser, on bölümden oluşur. Eserde, Arap edebiyatının Cahiliyye, Sadru'l-İslam, Emevi ve Abbasiler devrinde yaşamış şairlerinden seçilmiş tuhaf ve az bilinen şiirler yer almaktadır. Seçilen şiirlerin en önemli özelliği, hamaset ve cesaretle ilgili olmalarıdır. Eserdeki şiirler, nitelik ve nicelik bakımından *Kitabü'l-Hamase*'deki şiirlerden zayıftır. Ancak edebiyat tarihi açısından, sistematik antoloji geleneğinin ilk örneklerinden olması dolayısıyla çok önemlidir. Diğer yandan eser, *Kitabü'l-Hamase*'nin gölgesinde kalmış olsa da "Vahşiyyat" ismiyle yazılmış ilk ve tek eserdir. Eserde, yaklaşık 300 şaire ait, 507 şiir bulunmaktadır. *Kitabü'l-Vahşiyyat*, bugüne kadar hiç şerh edilmemiştir.

Anahtar Kelimeler: Vahşiyyat, Ebu Temmam, Cahiliyye, Abbasi, Hamasetü's-Suğra

AN ANTHOLOGICAL WORK IN ARABIAN LITERATURE: KİTABÜ'L-VAHŞİYYAT

ABSTRACT

The word "Vahşiyyat" refers to savage animals in deserts. *Kitabü'l-Vahşiyyat*, which is formed as an anthology, is the second significant work by Ebu Temmam. The book is made up of ten chapters. Strange and less-known poems by the poets of Arabian literature who lived during the reigns of the Umayyad Dynasty and the Abbasids as well as in the period of General Ignorance and during the emergence of Islam are found in the book. The most significant characteristic of these poems is the fact that they are about courage and heroism. The poems in the book are weaker in style and expression than those in *Kitabü'l-Hamase*. Nevertheless, they are very important in that they form one of the earliest examples of anthology in the history of literature. Although the book is overshadowed by *Kitabü'l-Hamase*, it is the first and the only book bearing the title "Vahşiyyat". There are 507 poems from about 300 poets. *Kitabü'l-Vahşiyyat* has never been expounded so far.

Key Words: Vahşiyyat, Ebu Temmam, Cahiliyye, Abbasi, Hamasetü's-Suğra.

Giriş

Manzum ve mensur eserlerin kayıt altına alınıp günümüze ulaştırılmasında, bir sanatkâra ait mürettep eserler kadar, muhtelif sanatkârların ürünlerinden oluşan antoloji, tezkire, şiir mecmuaları gibi toplam ya da seçkiler büyük önem arz

* Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü Öğretim Üyesi.

etmektedir. Hatta edebiyat tarihi açısından böyle toplamların, kayıtlara geçmemiş eserlerin ve mahalli düzeyde kalmış sanatkarların, daha sonraki asırlara ve nesillere ulaştırılması adına, bireysel eserlerden daha önemli olduğu bile söylenebilir. Yazıldığı dönemlerin sosyal ve kültürel özelliklerini de aksettirmesi dolayısıyla, tarihi birer vesika niteliği de taşıyan bu tür eserler, Batı dillerinde *antoloji* olarak adlandırılmış; doğal olarak, türe adını veren ilk örnekler de Antik Yunan döneminde ortaya çıkmıştır.

Almanca, *Anthologie, Blütenlese*; Fransızca, *Anthologie*; İngilizce, *Anthology* olarak ifade edilen antoloji “Edebiyat eserlerinden seçme parçaları bir araya getiren kitaplar”¹ anlamındadır. Kelime, Yunanca "anthos" (çiçek) ve "legein" (toplamak) kelimelerinin bir araya getirilmesinden türemiştir. Terimsel olarak “geniş” ve “dar” olmak üzere iki anlamı karşılamaktadır; “Geniş anlamda şair, nesirci veya müzikçilerin eserlerinden seçilmiş parçaları toplayan eserlerdir. Dar anlamda ise Yunan seçkilerine verilen addır.”² Bu bağlamda, Yunan klasik devrinden sonra değişik şairlere ait seçme parçaların bir araya getirildiği pek çok eser vücuda getirilmiştir. Ancak bunlar içerisinde, günümüze kadar ulaşabilenler, yalnız “epigram”ları³ toplayan derlemeler olmuştur. Bu anlamda bilinen ilk antoloji örneği, Gadaralı Meleagros’un *Stephanos* (Çelenk) adlı antolojik eseridir. Yaklaşık olarak, M.Ö. 100 yılında hazırlanmış olan bu eserde, bir önsözün ardından 41 şairden seçilmiş epigramlar yer almaktadır.⁴ Bunun dışında Selanikli Philipposyine (M. S. I. yy) de bir başka *Stephanos* (Çelenk) tertip etmiştir. Ancak “Antoloji” adıyla bilinen ilk eser, Ereğlili Diogenianos’un, M. S. II. asırda tertip ettiği *Anthologion* adlı derleme çalışmasıdır.⁵

Klasik Yunan edebiyatının ardından, Roma ve Batı edebiyatının günümüze kadar ulaşan bütün kollarında aralıksız devam eden antoloji geleneği, Doğu edebiyatlarında da bu coğrafyanın karakteri doğrultusunda, öteden beri varlığını sürdürmektedir. Aynı şekilde, İslam kültürüyle şekillenmiş Arap, Fars ve Türk edebi sahalarında da çok köklü bir edebi ürün olmasına rağmen yakın devirlere kadar “Antoloji” adı tercih edilmemiştir. Buna mukabil *nazire mecmuaları* (Mecmu’atü’n-Nezair) ve *şuara tezkireleriyle* (Tezkiretü’ş-Şu’ara) hemen hemen aynı işlevi gören bu kavram, adı geçen sahalarda *cönk/cönk-name, müntehabât, seçki, sefîne, toplam, gülşen, güldeste, gülzar, deste, keşkül, numune, beyaz* formlarında öteden beri kullanılagelmiştir. Klasik Türk edebiyatı sahalarından Çağatay sahasında, *beyaz*;⁶

¹ Parlatur, İsmail vd. (1998). “Antoloji”, *Türkçe Sözlük, C. I*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 118.

² Komisyon (1968). “Antoloji”, *Türk Ansiklopedisi, C. III*, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, s. 134.

³Epigram: Latin şairi M. V. Martial’in (M S I. yy) meşhur ettiği kısa bir şiir türüdür. Bu tarz şiir yazmaya da *Marializm* denmiştir. Bu tarz şiirin asıl özelliği, hangi konuda olursa olsun parçanın, bir nükte ile bitmesidir. Bu sebeple de adı geçen ürünlerin satirik bir yönü vardır [Akalın, L. Sami (1984). “Epigram”, *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, Varlık Yayınları, s. 101]

⁴ (<http://www.turkcebilgi.com/ansiklopedi/antoloji> 06.03.2012)

⁵ Komisyon (1968), a.g.a, s. 134.

⁶ Beyaz: Arapça “ak, yumurta akı, aklık; müsveddenin beyaza çekilmesi” anlamındaki kelimenin terim anlamı, “temize geçme, başta edebiyatçılar olmak üzere, toplumun değişik

Azeri sahasında ise *Keşkül*,⁷ adı geçene yukarıda sıralanan antoloji tarzı eserler içerisinde, diğerlerinden bir adım daha öndedir. Özellikle Çağatay klasik edebiyatı ve onun devamı olan günümüz Özbek edebiyatında “beyaz” adlandırması, son dönem seçki örneklerine⁸ varıncaya kadar “antoloji” mukabili olarak kullanılmıştır.⁹ Ancak İslami edebiyat dairesinde doğup gelişen bu formlar, isim ve içerik itibarıyla (Arap, Fars ve Türk edebiyatından oluşan) üç edebi sahanın ortak ürünleriymiş “Antoloji”, Türk edebiyatına Tanzimat’la birlikte başlayan (XIX. asırda), Batılılaşma çabaları sürecinde karşılaşılan bir kavram olmuştur. Diğer yandan, Türk halk edebiyatı seçkileri olan *cönkler* hariç (ki bu şiir toplamları hemen hemen yazılı edebiyatla paralel bir geçmişe sahiptir), Klasik Türk edebiyatında ilk antolojik eser

kesimlerinden insanların, beğendikleri şiir, atasözü, fıkraları kaydettikleri antoloji tarzı eserler [Kızıltunç, Recai (2011). “Arap Edebiyatında Beyaz Benzeri Türler-1: el-Hamâsiyye ve Önemli Hamâsiyyeler”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 6/1 Winter 2011, p. 1457-1466, TURKEY]

⁷ Keşkül: Farsça, “yemek kabı, tas”; Arapça, “mecmua, antoloji” anlamındadır. Gezgin dervişlerin sürekli yanlarında taşıdıkları ve ihtiyaçları kadar erzak vs. koydukları çantalarıdır. Özellikle Kadiriyye tarikatının Kalenderiyye kolunun kullandığı [Yahya b. Sâlih el-İslâmbolî (2006), *Tarikat Kıyafetleri*, (Haz. M. Serhan Tayşi-Mustafa Aşkar), İstanbul, Sufi Kitap, s. 150.] Hindistan cevizi kabuğu veya abanoz gibi sert ağaçtan yapılmış, dilenmede kullanılan derviş aksesuarıdır. Dilenci çanağı olarak da bilinir. İki ucundan bir zincirle bağlı bu tasla yolculuğa çıkan tarikat mensubu dervişler, yiyecek ihtiyaçlarını başkalarından isteyerek giderirler. Ayrıca çölde, su kabı; kuyudan su çekmede, kova; susadıklarında, bardak ya da maşrapa; abdest almada, ibrik; Nakşibendi tekkelerinde, zikirden sonra ikram edilen incir, üzüm, un, şeker vs. malzemelerin konulduğu şekerlik gibi daha başka başka kerametlere haiz bir malzeme olarak kullanılır. Bunun yanında keşkülle dilenmek, sadece nafaka temini endişesiyle yapılan bir davranış olmayıp, tarikat ehlinin en büyük düşmanı olarak addedilen nefsi, terbiye etme yöntemi olarak da kabul edilmiştir. Çiştîyye [Ebu İshak Bendenüvaz veya Çiştî’li (Horasan) Hoca Ahmed Abdal (ö. 355/965) tarafından kurulmuş, Hoca Muinuddin Çiştî (ö. 633/1236) tarafından Acmir (Hindistan)’e taşınmış bir tarikat [Cebecioğlu, Ethem (1997). “Çiştîyye”, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ankara, Rehber Yayınları, s. 204.] gibi özellikle Asya kökenli bazı tarikatlar, nefsi kırmaya yönelik olmak üzere bu uygulamayı yaptırmışlardır. Keşkül ile dolaşmaya da “Selmane çıkmak” adı verilmiştir.

Terk eylemiş cihanı gönül yahut etmemiş

Bâr-ı giran olur mu hiç abdala Keşkülü

Mehmet Rakım Paşa (Cebecioğlu age, s. 447-448)

Türk edebiyatında, “Cönk-namelerle örtüşen Keşkül’de, müellifin hayatı boyunca okuyup, hoşlandığı her türlü güzel ve ilginç (gramer, sözlük, belagat yazıları; fıkra, hikaye, kıssa; seçme şiirler, Hz. Ali, Eski Yunan filozofları, hükümdarlar ve bazı ünlülere ait vecizeler; atasözleri, deyimler; şiirler, vasiyetler, mektuplar, hutbeler; tasavvuf, felsefe ve ahlaka ait konular; matematik, geometri, coğrafya gibi müspet ilimlere ait konular; müstehçen fıkra ve şiir, ünlülerin ölüm tarihleri ve diğer önemli tarihler gibi her türlü) manzum-mensur parça bulunabilir [Elmalı, Hüseyin (2002). “el-Keşkül”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 25, Ankara, TDV Yayınları, s. 324-325].

⁸ Sadıkova, M (tarihsiz). Özbek Şaireleri Beyazı, Üveysi-Nadire, Taşkent, FEN Neşriyatı, 256 sayfa.

⁹ daha geniş bilgi için bk. Hamidova, Mevcude (1971). “Kolyazma Beyazlar-Edebi Menba Sifatıda”, *Edebiy Miras*, 2, Taşkent, 259-263 sayfalar; İshakov, Yakubcan (1976). *Özbek Edebiyatı Tarihi Meseleleri*, Taşkent, FEN Neşriyat, s. 78-100.

sayılabilecek çalışma, Ömer İbni Mezid'e ait, 1436'da hazırlanmış *Mecmuatü'n-Nezāir*¹⁰ adlı nazire mecmuasıdır.

Bilindiği üzere nazireler, ünlü bir şiirin vezin ve kafiyesi kullanılarak, bir başkası tarafından yazılmış şiirlerdir. Genellikle kendini geliştirme ve yetiştirme aşamasındaki şairler; daha mükemmel şiir yazma iddiasında olanlar veya adı geçen ünlü şaire duyduğu derin hayranlığını, onun ifadeleriyle sunma endişesindeki kişilerin başvurduğu geleneksel bir tür olan nazirenin Klasik şiirde, ayrı bir yeri ve önemi vardır. Bu bağlamda adı geçen türü yakından takip eden veya bizzat icra edenler tarafından, nazireler bir araya getirilerek, *nazire mecmuaları* (Mecmuatü'n-Nezair) oluşturulmuştur. Nazireler, temel felsefesi itibariyle, ünlü bir şiirin birebir taklidi olamasa da mecmualarda yer alan şiirlerin tamamı sanatsal açıdan aynı değerde olmadığı gibi taklit düzeyinde olanları da mevcuttur. Diğer yandan birinci derecedeki nazireler kusursuz da olsa sonuç itibariyle orijinal bir şiir esas alınarak yazılmışlardır. Bu nedenle her anlamda otantik şiirlerden meydana gelmiş antolojiler, daima nazire mecmualardan ayrılır.

Türk edebiyatında, batılı anlamda ilk antoloji örneği, Tanzimat dönemi şair ve mütefekkirlerinden, şair Ziya Paşa'ya ait, üç ciltlik *Harabat* (İstanbul, 1874) adlı eserdir. Bunun dışında, Ebuzziya Tevfik'in *Numüne-i Edebiyat-ı Osmaniye* (ilk baskı, İstanbul 1878; altıncı baskı, İstanbul 1911) ve Mehmet Celal'in *Osmanlı Edebiyatı Numuneleri* (İstanbul, 1896) adlı toplamlar, XX. asır başlarına kadar tertip edilmiş önemli antolojilerdir.¹¹ Ancak "Antoloji" adı Türk edebiyatında ilk defa, 1929'dan sonra kullanılmaya başlanmıştır.

İslami edebiyatın, Arap ve Türk edebiyatlarıyla birlikte, üç büyük sahasından birini teşkil eden Fars edebiyatında şiirin intikalini sağlayan antoloji tarzı seçki geleneği, diğer iki edebiyat sahası kadar fazla gelişmemiştir. Ancak Fars edebi sahasına komşu olan Orta Asya edebiyatları içerisinde, özellikle Çağatay edebiyatında, X-XVI. asırlarda tertip edilen şiir toplamlarının çok büyük bir kısmı, ünlü Fars klasiklerinin seçme şiirlerinden meydana geldiği gibi *gülşen*, *güldeste*, *gülzar*, *deste*, *keşkül* şeklindeki seçki adları da yine bu dilden tercih edilmiştir. Buna mukabil Fars klasik edebiyatında ağırlıklı olarak, *nazire mecmuaları* ve *şuara tezkirelerine* yer verilmiştir.

Doğu edebiyatları içerisinde, antoloji tarzı eserlere ağırlıklı olarak şiirin, M. V. asır sonları veya VI. asır başlarına kadar eskiye dayandığı ve yazının kullanılmadığı devirlerde, şifahi olarak ağızdan ağıza dolaştırılmak suretiyle yaşatıldığı Arap edebiyatında yer verilmiştir. "Arapların, İslam öncesinden kalan en büyük ve en

¹⁰ Eser, devrin hükümdarı IV. Murad'a sunulmuştur. Bu mecmuada, XIII-XIV. asırlar ile XV. asır başlarında yaşamış 83 şaire ait 397 şiir bulunmaktadır [Komisyon (1946). "Antoloji", *İnönü Ansiklopedisi*, C. III, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, s. 135; Arı, A. (2001). "Antoloji", *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü*, İstanbul, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, s. 183]. Eserin bilinen tek nüshası, Oxford Üniv. Ktp. 27689 numarada kayıtlıdır [Pala-tarihsiz:- 386]. Eser, 1982'de edisyon-kritiği yapılarak yayımlanmıştır [Canbolat, Mustafa (1982), *Mecmuatü'n-Nezair*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 370 sayfa.].

¹¹ Komisyon (1946). "Antoloji", *İnönü Ansiklopedisi*, C. III, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, s. 135; Arı, A. (2001). "Antoloji", *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü*, İstanbul, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, s. 183)

önemli sanat eserleri şiirleridir".¹² Dolayısıyla çoğunluğu şiirden meydana gelen edebi ürünlerin kayıt altına alınıp, gelecek dönem ve nesillere intikalinin sağlanması, en az şiirin kendisi kadar önemsenmiş; bu anlamda, pek çok antolojik eser vücuda getirilmiştir. Cahiliye dönemi panayırlarında, müsabakalara sokulup derece alan şiirlerin kayıtlara geçmesiyle sürdürülen derleme ve intikal geleneğinin, şiirin estetik kaygı dışında cesaret, savaş, mücadele, şan-şöhret, itibar, statü gibi daha farklı anlamlar ifade ettiği Arap toplumsal yaşamındaki derin köklerini gösteren çarpıcı örneklerdendir. Oluşturulan bu eserler, *Eski Arap Şiiri* kitabında şu şekilde tasnif edilmiştir:

1- *Divanlar*: Şairleri henüz hayattayken veya öldükten sonra tertip edilen müstakil eserler.

2- *Divanü'l-Huzeliyyin* gibi belli bir kabileye mensup şairlerin şiirlerini toplayan dergiler.

3- *Mu'allakalar*, *el-Mufaddaliyyat* ve *el-Esma'ıyyat* gibi şiir mecmuaları.

4- *Tabakatü's-Şu'ara*, *Kitabü's-Şi'r* ve *'s-Şu'ara*, *Ahbarü's-Şu'ara*, *Mu'cemü's-Şu'ara* vb. adlarla telif edilen ve şairlerin yaşadıkları devirlere, şairlerin değerlerine göre veya alfabetik olarak tertip edilen biyografik eserler.

5- *Me'ani's-Şi'r* veya *Divanü'l-me'ani* adlarıyla şiirleri anlam, konu ve üslup açısından tasnif edip ele alan eserler.

6- el-Cahiz'in (255/869) *K. El-beyan ve't-Tebyin*, el-Müberred'in (285/898) *el-Kamil*, Ebu Ali el-Kali'nin (356/976) *el-Amali* gibi dil edebiyat, tarih ve menkıbevi bilgileri ihtiva eden ansiklopedik eserleri.

7- Lügat ve gramerle ilgili yazılmış müstakil eserler.¹³

Bu eserler içerisinde, Cahiliye Dönemi'nden itibaren farklı şairlere ait seçilmiş en güzel şiirlerin bir araya getirildiği *Muallakalar*, *el-Mufaddaliyyat* ve *el-Asma'ıyyat* gibi şiir mecmuaları, antoloji türü eserlerin Arap edebiyatındaki ilk örnekleri olarak gösterilebilir.

Bunların en önemlilerini teşkil eden *Muallakalar*, Cahiliye döneminde kurulan Ukaz, Dumetü'l-Cendel, Hecer, Suhar, Deba gibi edebiyat ve şiir tartışmalarının da yaşandığı panayırlarda, jüri önünde okunup beğenilen şiirlerden oluşur. Adı geçen eserler, mısır keten bezinden yapılmış tomarlar üzerine, altın harflerle yazılarak, Kâbe kapısına asılır ve genellikle yedi şiirden teşekkül ettiği için de *Muallakat-ı Seb'a* (Yedi Askı) ya da altınla süslendiği için *Müzehhebat*¹⁴ olarak adlandırılır. Bu şiirler ilk defa İslami dönemde, Hammad e'r-Raviya adlı bir sanatkar tarafından bir araya getirilmiştir.¹⁵

el-Mufaddaliyat, Arap şiirinin önemli isimlerinden olan Mufaddal e'd-Dabbi'ye (ö. 178/794 [?]) ait antolojik bir eserdir. Bu eser, eski Arap şiirinin o

¹² Çetin, Nihad M. (2011). *Eski Arap Şiiri*, İstanbul, Kapı Yayınları, 86 sayfa. s. 1

¹³ Çetin, age, s. 26-37

¹⁴ İpekten, Haluk (1997). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, İstanbul, Dergâh Yayınları, sayfa, 41.

¹⁵ Demirayak, Kenan-Çöğenli, Sadi (2000). *Arap Edebiyatında Kaynaklar*, Genişletilmiş 3. Baskı, Erzurum, A Ü FEF Yayını, s. 44; Ceviz, Nurettin-Demirayak, Kenan-Yanık, H. Nevzat (2004). *Yedi Askı, Arap edebiyatının Harikaları*, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, s. 23-27. (çeviri); Demirayak, Kenan (2009). *Arap Edebiyatı Tarihi-I, Cahiliye Dönemi*, Erzurum, Fenomen Yayıncılık, s. 75-83.

zamana kadar yazılmış en güzel kasidelerinden meydana geldiği iddiasındadır. Eser, *Kitabü'l-İhtiyarat*, *Kitabü'l-Muhtarat* adlarıyla da bilinir. Eserin bir başka özelliği de her düzeydeki şiir meraklılarına hitap eden, genel bir antoloji türünün ilk örneği olarak kabul edilir.¹⁶

Ebu Temmam ya da *el-Hamasiyye*'den önce derlenmiş üçüncü önemli antolojik eser olan *el-Asmaiyyat* ise asıl adı Ebu Said Abdülmelik b. Kureyb el-Asmai el-Bahili (ö. 216/831) olan ve Basra Dil Mektebi'nin¹⁷ önde gelen simalarından, şiir ve ahbar ravisi, dil ve edebiyat âlimi Asmai'nin derlediği bir eserdir. *el-Asmaiyyat*'ın en önemli özelliği, büyük çoğunluğu eski Arap şiirini içeren antolojik bir eser olmasıdır.¹⁸

Arap edebiyatında, Cahiliye döneminden itibaren *Muallakalar* ile başlayıp Sadru'l-İslam (Hz. Peygamber ve Dört Halife dönemi), Emevi ve Abbasi dönemlerinde de hız kesmeden devam eden seçki geleneği, IX. asırda Ebu Temmam ile farklı bir yol kat etmiştir. *el-Muhtarat*'tan günümüze ulaşan eserlerle (*Kitabü'l-Hamase*, *Kitabü'l-Vahşiyyat*) önceden hazırlanmış (*Muallakalar*, *el-Asmaiyyat*, *el-Mufaddaliyat*) eserler mukayese edildiğinde şekil ve muhteva bakımından birbirlerinden oldukça farklı oldukları görülecektir. Buna göre, kendisi de bir şair olan Ebu Temmam, önceki devirlerde gelişigüzel yapılan derlemeciliği, belirli bir sistem dâhilinde yaparak, bu türden eserlere bir kimlik kazandırmıştır. Bu bağlamda sanatkârın en ünlü eseri *el-Hamasiyye*, adı geçen sisteme göre hazırlanmış ilk eser özelliği taşımaktadır. Bu sistem sayesinde Ebu Temmam, şairliğinden elde edemediği şöhrati, *el-Hamasiyye* ile kazanmış; hatta bu tarihten sonra “el-Hamasiyye şairi” olarak tanınmıştır. Sanatkârın daha sonra tertip ettiği ikinci antolojik eseri olan *el-Hamasetü's-Suğra* veya diğer adıyla *el-Vahşiyyat* da aynı sistem üzerine düzenlenmiştir. Bu iki eserin ünü, Ebu Temmam daha hayattayken kendini aşır, Arap edebiyatı şiir derlemeciliğinde çok önemli bir yere sahip Buhturi, Şeceri, Barudi gibi sanatkârların da hamasi toplamlar meydana getirmelerine ön ayak olmuş; hatta Arap edebiyatından da öte Azerbaycan, İran ve özellikle Çağatay edebi muhitlerine de örnek teşkil etmiştir.

¹⁶ Elmalı Hüseyin (2005). “el-Mufaddaliyat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 30, İstanbul, TDV Yayınları, s. 366.

¹⁷ “Basriyyun” olarak da bilinen Basra dil mektebi, “H. 2-4 (M. 8-10) asırlar arasında, Basra’da yetişen ve Arapçanın gramer kaidelerini tespit etmeye çalışan dilcilerle bunların görüşlerini benimseyen âlimlere verilen ad.” Ebu'l-Esved ed-Dü'elî (ö. 69/688) tarafından başlatılmıştır. İslamiyet'in, Arapça bilmeyen topluluklar arasında hızla yayılması neticesinde, fasih Arapçada meydana gelen bozulmalar nedeniyle sadece günlük konuşulan ve yazılan Arapça değil; aynı zamanda Kur'an okunup öğrenilmesini de olumsuz yönde etkilemiştir. Bunu gören dil bilginleri, Arap dili gramerini ilmi usullere uygun öğrenilmesini ve öğretilmesini temin etme gayesiyle Basra’da başlattıkları bir harekettir. Bu tarihten yaklaşık bir asır sonra da Basra’daki anlayışa muhalif kişiler tarafından Kufe’de, “Kufiyyun” veya Kufe dil mektebi adıyla benzer bir dil mektebi kurulmuştur [Kılıç, Hulusi (1992). “Basriyyun”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 5, İstanbul, TDV Yayınları, s. 117; Yavuz, Mehmet (2003). “Gramer Çalışmalarını Başlatan Amiller ve İlk Çalışmalar (II./VIII. asrın sonuna kadar)”, *Nüşa*, Yıl: III, Sayı: 10, Yaz 2003, s. 122].

¹⁸ Tülücü, Süleyman (1991). “Asmai”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul, TDV Yayınları, s. 499; Ergin, Ali Şakir (1991). “el-Asmaiyyat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul, TDV Yayınları, s. 500.

Her düzeydeki şiir severlere göre hazırlanmış *el-Mufaddaliyyat* tarzı antolojilerden farklı olarak, *hamaselerde* işlenen aşk, kadın, tabiat güzellikleri ve doğa olayları, felsefe, din, savaş ve mücadeleler gibi bütün bireysel ve didaktik konularda lirizm ve hamaset, ¹⁹ daima seçilecek parçaların ortak ölçütü durumundadır. Özellikle şiirin kılıçtan; şairin de cengâverden daha kudretli telakki edildiği Arap toplumunda, ancak ilkel kabile dinlerinde görülen “Şaman, ozan, baksı, rahip, hekim ve önderlik” gibi sıfatları aynı anda üstlenen *şaman* ve *kamlara* benzer bir statünün, kudretli bir şairde olduğu bile söylenebilir. Çölden başka bir dünya tanımamış bedevi bir Arap’la, şehirde ticaret, sanat ve ekonomi gibi sosyal, iktisadi ve kültürel faaliyetlerin içinde; hatta bu faaliyetleri yöneten şehirli bir Arap’ı aynı duygu ve düşünce etrafında buluşturan yegâne güç, şiirdir. Cahiliye Dönemi şairlerinin en güçlülerinden olan el-Mütenebbi, kendi şiir sanatının ihtişamını ve kudretini dile getirdiği; aynı zamanda Arap şiirinin, duyguların ifadesindeki hırçınlığını ve sınır tanımazlığını gösteren bir şiirinde, mealen şöyle demiştir:

“Benim şiirimi körler gördü, sağırlar duydu ve benim tarifimi geceler, çöller, kılıç, mızrak, kâğıt ve kalem hayal etti.”²⁰

Doğal olarak, şair ve şiire normalin üzerinde bir değer atfedildiği böyle bir toplumda, hamasetin ayrı bir anlam ve önem arz edeceği muhakkaktır. Şiirin, özellikle Cahiliye ve Sadru’l-İslam başta olmak üzere, bilinen tarihi içerisinde, Arap toplumu için ne anlama geldiği, *Yedi Askı-Arap Edebiyatının Harikaları* isimli eserde şu şekilde anlatılmıştır:

“Şairler memleketin âlimi, tarihçisi, kâhini, sihirbazı, namus koruyucusu olup, herkesin üstünde bir itibara sahipti. Umumi efkâra hâkim olan şairler, diledikleri kimsenin değerini yükseltir, dilediklerininkini indirirdi. Duygu, kahramanlık ve hayal ile yoğrulmuş Araplar, belagatli sözlerden çok etkilenir, bazen bir beyit bile kendilerini ayaklandırıp oturtmaya yeterdi. Şair, silahı olan hicvi ile karşı tarafta yara açar, kabileleri heyecana sevk ederek birbirlerine düşürebilirdi. Şair, sihirli bir kelimeyle çölün kötü ruhlarını harekete geçirir, düşmanı tehdit eder, arar verir, mahvederdi. Bu nedenle Araplar, şairlerin hicivlerinden korkarlardı, övmeleriyle iftihar ederler, methedilmek için ellerinden gelen her türlü fedakârlığı göze alırlardı. Şairin methine mazhar olan kişinin toplumda saygınlığı artar (...) şairin, cinlerin ilhamlarına mazhar olduğuna inanıldığından kendisinden korkulur, hürmette kusur edilmezdi. Bu durum şairin özellikle hicivlerinin tesirli olmasına neden olurdu. Çadırların kurulduğu yer, şairin emriyle değiştirilir, münasip gördüğü yer ve zamanda kurulurdu.

¹⁹ Eski Yunan halk şarkılarından esinlenip, “elegique” adıyla yapılan hamasi ya da “mersiyeli” şiir türüyle ilgili ilk mürettep eser, Kalinüs’e ait olan *Harp Teraneleri*’dir. Ancak bu şiir türünün en ünlü kişisi, MÖ 7. asır Antik Yunan şairi Tirte (Tyrtee)’dir. İsmail Habib Sevük olaylar karşısında, duygu yoğunlukları yüzünden farklı tepkiler sergileyebilen kadını, lirizmin; erkeği de hamasetin temsil ettiğini belirtir. Bir başka ifadeyle, lirizmdeki kadınsı nahifliğe mukabil; hamaseti, şiirin erkeksi tonu olarak niteler (Sevük, İsmail Habib (1940). *Avrupa Edebiyatı ve Biz-I*, İstanbul, Remzi Kitabevi, s. 10-11).

²⁰ وأسمعت كلماتي من به صمم

أنا الذي نظر الأعمى إلى أدبي

Savaş hakkında onun görüşü alınır; ganimetin taksimi sırasında en çok kahramanlık gösteren savaşçılar kadar ona hisse ayrılırdı. Kabileler arasında cereyan eden savaşlarda bir şair esir düşse, kabileler kendilerini hicvetmeyeceğine dair ondan taahhüt alırlardı.”²¹

Buna mukabil Arap toplumu da hayatı ve duyguları bu derece kuşatan atmosferin yaratıcıları olan şairler; şiirleri kayıt altına alıp, yaşatılmasını temin eden derlemeci, tezkireci, seçkici ve çeşitli mecmua hazırlayanlar ya da Ebu Temmam gibi hem şair hem antolojist olanlara karşı hak ettikleri iltifat ve ilgiyi eksik etmeyerek, onları iştiyaklandırmış ve daima el üstünde tutmak suretiyle, bu köklü geleneğin yaşatılmasında pay sahibi olmuşlardır.

Diğer yandan, derlemeci veya antolojistlerin ortaya koydukları eserler, başlangıçta sadece Arap toplumunun ruh halini veya karakteristiğini yansıtmaktayken, (İslam dininin öncülüğünde) zamanla diğer kültür sahalarına da intikal ederek, buraların renk ve motifleriyle bezenmiş; ardından da başka başka yeni tür ve şekiller olarak, edebiyat tarihindeki yerlerini almışlardır. Daha genel bir ifadeyle, İslam dinini kabul etmiş geniş bir coğrafyada, farklı toplulukların birbiriyle etkileşmesi sonucu, kendiliğinden yeni bir kültür ve edebiyat ortamı ve bu ortamın koşullarına uygun yeni tür ve şekiller zuhur etmiştir. Bu bağlamda, önce Arap toplumunda doğup, ardından diğer edebi sahalara yayılarak tekamül eden formlardan biri de *el-Vahşiyyat*'tır.

A- Kitabü'l-Vahşiyyat (el-Hamasetü's-Suğra)

a) Tanımı:

Bu isimle yazılmış tek eser olma hüviyetini taşıyan *Kitabü'l-Vahşiyyat*, adını, “Yabani, ürkek; insandan kaçan [hayvan], ıssız, تنها [yer]” anlamındaki *vahş*²² kökünden türemiş olan *Vahşiyyat*'tan alır. Kelimenin sözlük anlamı, “çöldeki vahşi hayvanlar” demektir. İstilah anlamı ise IX. asır Abbasi dönemi şair ve antolojisti Ebu Temmam'ın, arkadaşı Ebu'l-Vefa'nın evinde geçirdiği kış, hazırlamış olduğu ve toplam beş kitaptan müteşekkil *el-Muhtarat*'ta²³ yer alan; genelde az bilinen, ünlü olmayan hatta hiç bilinmeyen şairlerin, tuhaf ve nadir parçalarının bir araya getirilmesiyle oluşturulmuş antolojik eserin adıdır.²⁴ Eser, *el-Hamasetü's-Suğra* (küçük hamase), *Kitabü'l-Vahşiyyat*, ya da *el-Vahşiyyat* adlarıyla da maruftur.

Zayıf bir rivayete göre Ebu Temmam, yaptığı bir seyahat dönüşü, Hamedan'da bulunan Ebu'l-Vefa adında bir arkadaşını ziyaret eder. Ancak kış mevsiminde gerçekleşen bu ziyaret, yoğun kar yağışı nedeniyle uzar ve Ebu Temmam, arkadaşının evinde o kışı, misafir olarak geçirmek zorunda kalır. Bu misafirlik zarfında, kendisi de şiir ve edebiyata düşkün olan arkadaşı Ebu'l-Vefa, özel kütüphanesini, Ebu Temmam'a tahsis eder. Bunun üzerine de Ebu Temmam, *el-Hamase*, *el-Vahşiyyat*, *İhtiyar Min Eş'arü'l-Fuhul*, *İhtiyar min Eş'arü'l-Kabail*, *İhtiyar min Eş'arü'l-*

²¹ Ceviz-Demirayak-Yanık (2004), s. 9-10.

²² Fahuri, Mahmud (1425/2004). *Masadir el-Turas ve'l-Bahs fi'l-Mektebü'l-Arabiyye*, Halep, Müdiriyyetü'l-Kütübi ve'l-Matbu'atü'l-Cami'iyye, s. 32; Devellioğlu, Ferit (2010). “vahş”, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, 20 Baskı, Ankara, Aydın Kitabevi, s. 1320.

²³ *el-Muhtarat*, 1- el-Hamase, 2- el-Vahşiyyat, 3- İhtiyar min Eş'arü'l-Fuhul, 4- İhtiyar min Eş'arü'l-Kabail, 5- İhtiyar min Eş'arü'l-Muhdesin olmak üzere beş kitaptan oluşur (Fahuri, age, s. 31).

²⁴ Durmuş, İsmail (1997). “Hamâse”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C15, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 439; Fahuri, age, s. 31-32.

Muhdesin adlarında değişik dönemlerde yaşamış şairlerin, seçme şiirlerinden oluşan beş ayrı kitap meydana getirir.²⁵

b) Nüshaları:

*el-Vahşiyyat*ın biri müellif, diğeri müstensih olmak üzere, bilinen iki el yazma nüshası bulunmaktadır. Ancak müellif hattının tam olarak nerede olduğuna dair kesin bir bilgi mevcut değildir. Diğer yandan böyle bir eserin var olduğu konusunda da rivayetten öte bir malumat bulunmamaktadır. Bu sebeple olsa gerek, değişik zaman ve mekânlarda neşredilen tıpkıbasımlar, istinsah edilmiş nüsha esas alınarak yapılmıştır. Adı geçen müstensih hattı, H. 637 senesinde, el-Bevâzîci tarafından istinsah edilmiştir. Bu eser, Sultan III. Ahmed Kütüphanesi (İstanbul Topkapı Sarayı), 2614/243 numarada kayıtlıdır. Aynı nüshanın mikrofilm, Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye'de bulunmaktadır. Ayrıca el-Bevâzîci'ye ait nüshanın 1940, 1963 ve 1970 yıllarında tıpkıbasımları yapılmıştır. Elimizdeki matbu nüsha ise Zahâi'rü'l-Arap (Arap birikimleri) serisinden, 1963 yılında Abdülaziz el-Meymenî editörlüğünde, Mahmud Muhammed Şakir tarafından Kahire'de yayımlanmıştır.

c) Muhtevası:

Bir rivayete göre müsvedde bir eser olan ve Ebu Temmam'ın, sağlığında ortaya çıkarmadığı *el-Vahşiyyat*, tıpkı *el-Hamase*'de olduğu gibi Cahiliyye, Sadru'l-İslam ve Abbasi şairlerinin seçilmiş şiirlerinden oluşturulmuştur. Eserde, seçilmiş şiirler dışında “mukaddime”, “hamdele ve salvele”, “sebeb-i telif”, “hatime” gibi başlıklar yer almamaktadır. Ancak müstensih hattının sonunda Bevazici'ye ait, “Temme Kitabü'l-Vahşiyyat vehüve'l-Hamasetü's-Suğra” başlıklı temmet kaydı bulunmaktadır. Bu kayıtta eser, asıl adı Ali b. Ahmed b. Ebi'l-Ceyş el-Bevazici olan bir müstensih tarafından H. 637 yılının Rebiü'l-Ahir ayında istinsah edildiği belirtilmiştir. Abdülaziz el-Meymenî editörlüğünde, Mahmud Muhammed Şakir'in yayıma hazırladığı 1963 tarihli matbu nüsha da adı geçen müstensih hattı esas alınarak yayımlanmıştır. Matbu nüshanın ilk başında Meymeni ve Muhammed Şakir'e ait birer mukaddime yer almaktadır. Bu mukaddimelerde, nüshaların ortaya çıkış hikayeleri, buldukları kütüphaneler ve eserin tavsifiyle ilgili tespitler bulunmaktadır. Matbu eserin en sonunda ise yine aynı kişiler tarafından hazırlanan *kafiye, astroloji, binek hayvanları ve günlerle ilgili fihristler* yer alır.

d) Bölümleri:

Kitabü'l-Vahşiyyat, tıpkı *el-Hamasetü'l-Kübra*'da²⁶ olduğu gibi “bab” adı verilen on (10) bölümden meydana gelmektedir. Bu bölümler sırayla;

²⁵ Fahuri, age, s. 31.

²⁶ Hamasetü'l-Kübra'nın bölümleri;

1) *Bab el-Hamâse*: Savaş, mücadele, kahramanlık vs şiirlerinin bir araya getirildiği ve esere adını

veren bölüm. 2) *Bab el-Merâsî*: Ölüm temasının işlendiği mersiye tarzındaki şiirler. 3) *Bab el-Edeb*: Olgun insan tipini anlatan, edeple ilgili şiirler. 4) *Bab el-Nesib*: Aşk, şarap, güzel ve güzellikler, tabiat, ayrılık vs. klasik gazel konularının işlendiği gazel tarzındaki şiirlerin toplandığı bölüm. 5) *Bab el-Hicâ*: Hiciv, yergi şiirleri. 6) *Bab el-Evsâf ve'l-Medih*: Övgü şiirleri. 7) *Babü's-Sıfat*: Tasvir şiirleri. 8) *Babü's-Seyr ve'n-Nu'âs*: Seyahat ve yaşlılık şiirleri. 9) *Babü'l-Mulah*: Hoş ve latif sözlerle kadınların methedildiği şiirler. 10) *Bab el-Mezemmetü'n-Nisâ*: Kadınların şiddetli bir şekilde hicvedildiği şiirler (Elmalı 1997: 440-441; Kızıltunç 2011: 1461) olmak üzere “bab” adı verilen on ayrı başlık altında toplanmıştır. Ardından, bu konu başlıklarına uygun şekilde, Cahiliyye şiirinden Abbasi dönemine kadar geçen sürede yazılmış şiirler içerisinde seçkicinin estetik anlayışı doğrultusunda şiirler

1-Babü'l-Hamase: Eserde 1'den 199'a kadar savaş, mücadele, cesaret, kahramanlık gibi heyecan ve coşku uyandıran konuların işlendiği; 1 ile 47 beyit arasında değişen hacimlerdeki şiirler yer almaktadır. Bu bölümün nazım şekli, ağırlıklı olarak kasidedir. Aynı zamanda bu bab, toplam 199 manzum parçayla eserdeki en hacimli bölümü teşkil eder. Bu şiirler, Arap şiirinin başlangıcından, Abbasilere kadar olan dönemlere ait şairlerden seçilmiştir.

2-Babü'l-Merasi: 200 ile 255 arası şiirlerin yer aldığı “Mersiyeler bölümü”dür. Savaşın, “ganimet” adı verilen geçim yöntemi olması dışında; hatta daha önemlisi güç, iktidar, şan-şöhret vesilesi olması, kadınlar açısından sonu gelmeyen bir hüznün ve ıstırap kaynağıdır. Dolayısıyla da kocası, kardeşi, oğlu, babası sürekli olarak savaş meydanlarında bulunan Arap kadınları için acı, özlem ve sefaletleri ağıt haline getirerek dile getirmenin en etkili aracı, şiirdir. Bu bağlamda da Arap kadınlarının en çok tercih ettikleri tür, mersiyelerdir. Bu nedenledir ki *el-Vahşiyat*'ın bu bölümünde ağırlıklı olarak, kadın şairlerin mersiyeleri bulunmaktadır. Eserde, irili ufaklı toplam 55 adet manzum parça yer alır.

Arap edebiyatında kadın şairler, çoğunlukla mersiye yazmalarından ötürü eserde kadın şairlere ait olan manzum parçalar da mersiyedir. Bunun başlıca sebebinin, gerek İslam öncesinde, kabilelerin kendi aralarındaki sonu gelmeyen iktidar mücadeleleri gerekse İslam dininin kabulüyle “cihat” ve “şehitlik” kavramlarının içselleştirilmesi; kısaca savaş sanatının sürekli bir meslek halini alması sonucu eli silah tutan erkeklerin daima cephelerde savaş halinde olmaları gösterilebilir. Doğal olarak bu durumda da kadınlar, daima ölen erkeklerinin ardından ağıtlar, mersiyeler dizmişlerdir. Eserde Şeybaniye'nin, kardeşi için yazdığı “el-Tāriyye” adlı mersiyesi alınmıştır.

3- Babü'l-Edep: 256'dan 292'ye kadarki şiirlerin sıralandığı ve olgun insan tipi bağlamında, edep ve ahlak kurallarının üzerinde durulduğu didaktik bölümdür. Bu bölümde toplam 36 şiir yer almaktadır.

4- Babü'n-Nesib: Eserin 293'ten 348'e kadar sıralanmış şiirlerin yer aldığı, toplam 45 manzum parçalık bölümdür. Bu bölümdeki seçilmiş şiirler, adından da anlaşılacağı üzere, kasidelerin “Nesib” kısımlarında işlenen aşk, şarap, kadın, tabiat güzelliği ve sevgilinin vasıfları gibi bireysel ve eğlenceli konulardır.

5- Babü'l-Hica: Şiirin ve şairin hayatın her alanında etkili olduğu Arap sosyal yaşamında, idarecilerden başlamak üzere toplumun aksayan yönlerinin vurgulandığı, en etkili ve güncel bölümlerin başında gelir. Bu bölümde, idarecilerin ve toplumun aksayan yönlerinin eleştirel bir biçimde öne çıkarıldığı, 349 ile 408. sıradaki 59 manzum parça yer almaktadır.

6- Babü's-Semaha ve'l-Adyaf: Doğu toplumlarında, İslam dininden önce de sonra da yaşatılan misafir ve misafirperverlik anlayışı, hiç gerilemeden; gelişerek devam eden geleneklerdendir. Aynı anlayış, özellikle İslam dininden sonra “berekat” ile beraber evleri şenleten vasıtalarından biri olmuştur. Bu bağlamda misafir ve misafirliğin hikmeti, bereketi; misafirliğin adabları vs. konularının ele alındığı sosyal ağırlıklı bu bölümde toplam (409-466. şiirler) 57 şiir yer almaktadır. *Kitabü'l-Hamase*'de yer almayan bir bölümdür.

7- Babü's-Sıfat: Çeşitli konularda yapılan tasvirlerin yer aldığı, eserdeki 467'den 476'ya kadar olan toplam 10 şiirlik kısa bir bölümdür.

8- Babü'l-Meşb: Bu bölümde, 477 ile 489. sırada bulunan toplam 13 şiir bulunmaktadır. Konu olarak ihtiyarlık, ak saç gibi yaşlılığa bağlı kimi hallerin konu edildiği *Kitabü'l-Hamase'de* olmayan bir bölümdür.

9- Babü'l-Mulah: Mulah, “Hoş, latif, güzel, tatlı” anlamına gelen “mlh” kökünden türemiş bir kelimedir. Bu bab, hoş ve latif sözlerle kadınların methedildiği bir bölümdür. Bu bölümde, 490-503. sıralarda yer alan toplam 14 manzum parça bulunmaktadır.

10- Babü'l-Mezemmetü'n-Nisa: Eserin, kadınların hicveden son (504-507. Şiirler) dört parçalık bölümüdür. Bu bölüm gerek şiir sayısı gerekse şiirlerin hacimleri bakımından eserin en kısa başlığıdır. Bölümdeki tüm manzum parçalar, ikişer beyitlik kıt'alardan seçilmiştir.

B- Kitabü'l-Vahşiyat ile Kitabü'l-Hamase Arasındaki Benzerlik ve Farklılıklar I- İki Eser Arasındaki Benzerlikler:

Ebu Temmam'ın her iki eseri yan yana konulduğunda, birtakım benzerlik ve farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Buna göre her iki eserde göe çarpan benzerlikler şu şekilde sıralanabilir:

a) *Kitabü'l-Vahşiyat*, tıpkı *Kitabü'l-Hamase'de* olduğu gibi ilk olarak “Babü'l-Hamase” bölümüyle başlamaktadır.

b) İki eser de “bab” adı verilen toplam on bölümden oluşur.

c) Şiirler Cahiliye, Sadru'l-İslam ve Abbasiler dönemlerinde yaşamış şairlere aittir. Bu bağlamda, *Kitabü'l-Vahşiyat'ta* Şenfarah, Taabbata Şerren, el-Semavel, Durayir bin el-Samme (Cahiliye dönemi); Ebi Mehcin el-Sakâfi, Mumayd bin Sevür, Lebid (Sadru'l-İslam dönemi); (Leyla ve Mecnun şairi) Kays, Cerir, el-Farazdak (İslamî Dönem); İbn Harm, Beşşar bin Bürd, Ebu Nevvâs (Ebu Temmam'ın çağdaşı şairler) gibi tanınmış şairler yanında Uday bin Gudayf ve Seleme bin Ayyâş gibi mahalli isimlere de yer verilmiştir. Bu şairlere ek olarak, hiç bilinmeyen şairlerin şiirleri ile **Şeybaniyye** gibi kadın şairlerin şiirleri de mevcuttur.²⁷ Arap edebiyatında kadın şairler, çoğunlukla mersiye yazmalarından ötürü eserde kadın şairlere ait olan manzum parçalar da mersiyedir. Bunun başlıca sebebinin, gerek İslam öncesinde, kabilelerin kendi aralarındaki sonu gelmeyen iktidar mücadeleleri gerekse İslam dininin kabulüyle “cihat” ve “şehitlik” kavramlarının içselleştirilmesi; kısaca savaş sanatının sürekli bir meslek halini alması sonucu eli silah tutan erkeklerin daima cephelerde savaş halinde olmaları gösterilebilir. Doğal olarak bu durumda da kadınlar, daima ölen erkeklerinin ardından ağıtlar, mersiyeler dizmişlerdir. Eserde Şeybaniyye'nin, kardeşi için yazdığı “el-Târiyye” adlı mersiyesi alınmıştır.

d) Seçilen şiirler, hamaset ve cesaret içeriklidir.

e) Şiirleri alınan şairler hakkında bilgi mevcut değildir. Seçilen şiirler, “*el-Hazanbel e'z-Züheyri min Küleb*” (279.s) “*Malik b. Abdullah e'n-Nahai*” (10. s) gibi şairlerin ata ve mensup oldukları kabile adlarıyla birlikte; “*Beşametü'l-Müreyye* (12. s) gibi sadece isimleriyle; “*Tay kabilesinden bir adam*” (289. s), “*Ezdi kabilesinden bir adam*” (14. s) gibi sadece kabile adıyla veya “*kale*”, “*vekale*”, “*velahü eyzan*”, “*vekale ahir*”, “*vekale eyzan*” gibi isim veya kabile adı belirtilmeden verilmiştir. Bunların haricinde de başka herhangi bir bilgi mevcut değildir.

²⁷ Fahuri, age, s. 32

II- İki Eser Arasındaki Farklılıklar:

a) *el-Vahşiyyat*, Ebu Temmam'ın bir diğer şiir toplamı olan *el-Hamasiyye* (*el-Hamasetü'l-Kübra*) eserinin mukabili olarak *el-Hamasetü's-Suğra* (Küçük Hamase) olarak adlandırılmıştır. Konuyla ilgili olarak araştırmacı Mahmud Fahuri, *Hamasetü'l-Kübra*'yı şerh eden el-Hatib el- Tebrizi'nin, her iki eser hakkındaki şu görüşlerini aktarmaktadır: “Doğru olan, Ebu Temmām'ın yolunu takip etmektir; zira *el-Hamase* ve *el-Vahşiyyat* ne çok tuhaf ne de çok alışılmış eserlerdir. Ebu Temmām, daima itidalli olmuştur.” diyerek, iki eserin “büyük” ve “küçük” şeklindeki nitelendirilmelerinin sadece eserlerin hacmiyle alakalı olmadığını vurgulamıştır. el-Kadı el-Baklānī de *İcāzü'l-Kur'ān* adlı eserinde, el-Hatib el-Tebrizi ile aynı görüşleri paylaşmıştır. Kısaca *Kitabü'l-Vahşiyyat*'ın, *el-Hamasetü's-Suğra* olarak adlandırılmasında, şiirlerin sayı ve hacim bakımından az ya da küçük olmasının yanı sıra eserdeki şiirlerin, alışılmadık türden olmalarından dolayı da adına *el-Vahşiyyat* ya da *Kitabü'l-Vahş* olduğu belirtilmiştir.²⁸

b) *el-Hamase*'deki “el-Evsāf ve'l-Medih” (Övgü şiirleri) ve “e's-Seyr ve'n-Nu'ās” (Seyahat ve yaşlılık şiirleri) başlık ya da bölümlerine mukabil *el-Vahşiyye*'de, “Babü's-Semaha ve'l-Adyaf” (Misafirler) ile Babü'l-Meş'ib (İhtiyarlık) bölümleri yer almaktadır. Geriye kalan konu başlıkları her iki eserde de ortaktır.

c) *el-Vahşiyye*'de yaklaşık 300 şaire ait, beyit sayıları 1 ile 47 arasında değişen hacimlerde, 507 manzum parça yer alırken *el-Hamase*'de bu oran, 465 şairin 900 şiirine tekabül eder.

d) Çoğunluğu kaside ve kıt'adan müteşekkil şiirlerin hacimleri, iki eserde birbirinden farklıdır. Buna göre *el-Hamase*'de, beyit sayıları fazla olan şiirler çoğunlukta, *el-Vahşiyye*'de daha küçük hacimli şiirler tercih edilmiştir; hatta uzun kasideler, yok denecek kadar azdır. Bu bağlamda *el-Vahşiyye*'deki en uzun şiir, “Babü'l-Hamase” bölümünde yer alan, el-Merrārü'l-Fak'asiyye'ye ait 47 beyitlik şiirdir.²⁹ Bu bölüm, binicilik ve cesaret konularının işlendiği fahriyelerden müteşekkildir. Eserin hacimli bölümüdür; toplamda 199 şiir yer alır. Bu şiirler, aynı zamanda eserin en hacimli parçalarıdır. Geriye kalan şiirler, dokuz bölüme dağıtılmıştır. Son sıradaki “Mezemetü'n-Nisa” bölümü ise toplam dört (4) manzum parçayla eserin en küçük bölümünü oluşturmaktadır.

e) *el-Vahşiyat*'taki kıt'alar genellikle kısadır; uzun kaside yok denecek kadar azdır. Nitelik bakımından da alınan şiirler, *el-Hamasetü'l-Kübra*'dan uzaktır. *El-Hamasiyye*'yi inceleyen araştırmacılardan Mahmud Fahuri de *el-Vahşiyyat*'taki şiirlerin, nicelik ve nitelik yönünden çok zayıf kaldığı konusunda aynı görüştedir.³⁰

f) *Kitabü'l-Vahşiyyat*, henüz şerh edilmemiştir.

Sonuç

Kitabü'l-Vahşiyyat, *el-Muhtarat* içerisinde olup, *Kitabü'l-Hamase* ile beraber günümüze ulaşan iki eserden biridir. Her iki eser, müellifleri Ebu Temmam'ın adlandırmaları dışında, *Hamasetü'l-Kübra* (Büyük Hamase) ve *Hamasetü's-Suğra* (Küçük Hamase) olarak adlandırılmışlardır. *Hamasetü's-Suğra*'nın nicelik veya hacim bakımından küçük olmasının, bu adlandırılmada önemli bir neden olduğu

²⁸ Fahuri, age, s. 32.

²⁹ (Mahmud Muhammed Şakir (1968). *Kitabü'l-Vahşiyyat vehüve'l-Hamasetü's-suğra li-Ebi Temmam bin Evsi't-Ta'i, tab'ü's-Salis*, Kahire, Darü'l-Ma'arif, s. 53-57)

³⁰ Fahuri, age, s. 32.

düşünülebilir. Zira iki eserdeki şair, şiir ve her bir şiirin beyit sayıları kıyaslandığında, *Hamasetü's-Suğra*'nın “küçük” olduğu aşikardır. Ancak yegâne sebep, bundan ibaret değildir; genel olarak *Hamasetü'l-Kübra*, Cahiliye döneminden müellifin yaşadığı IX. Asra kadar yaşayıp, önemli eserler vermiş ünlü rap şairlerine ait en güzel manzum parçalardan teşekkül etmişken, *Hamasetü's-Suğra*, daha mahalli düzeyde kalmış, daha az bilinen; hatta hiç bilinmeyen; ak saç, yaşlılık, misafirlik, binek hayvanları, çöl gibi tuhaf konuların işlendiği manzum parçalardan tertip edilmiştir. Bu bağlamda bir başka etken de *Kitabü'l-Vahşiyat*'ın, kendinden önce kaleme alınmış ve daha mürettep bir görünüme sahip *Kitabü'l-Hamase*'nin gölgesinde kalmasıdır. Bu son nedende, Ebu Temmam'ın özel bir gayreti olduğu söylenebilir. Zira müellif, *Kitabü'l-Vahşiyat*'ı sağlığında ortaya çıkarmamakla esere “müsvedde” izlenimi vermiştir. Ancak sonuç itibarıyla her iki eserin, aynı yöntem kullanılarak aynı sanatkarın elinden çıkması ve türünün ikinci örneği; hatta *Kitabü'l-Vahşiyat*'ın, bu adı taşıyan yegane antolojik eser olması dolayısıyla gerek Arap edebiyatı gerekse Klasik edebiyat açısından yeri doldurulamaz bir kültür armağanıdır.

KAYNAKÇA

- AKALIN, L. Sami (1984). “Epigram”, *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, Varlık Yayınları.
- ARI, A. (2001). “antoloji”, *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü*, İstanbul, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 183-184. sayfalar.
- CANBOLAT, Mustafa (1982), *Mecmuatü'n-Nezair*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 370 sayfa.
- CEBECİOĞLU, Ethem (1997). “Çiştiiye”, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ankara, Rehber Yayınları, s. 204.
- CEBECİOĞLU, Ethem (1997). “Keşkül”, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ankara, Rehber Yayınları, s. 447-448.
- CEVİZ, Nurettin, DEMİRAYAK, Kenan-YANIK, H. Nevzat (2004). *Yedi Askı, Arap edebiyatının Harikaları*, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 120 sayfa. (çeviri)
- ÇETİN, Nihad M. (2011). *Eski Arap Şiiri*, İstanbul, Kapı Yayınları, 86 sayfa.
- DEMİRAYAK, Kenan-ÇÖĞENLİ, Sadi (2000). *Arap Edebiyatında Kaynaklar*, Genişletilmiş 3. Baskı, Erzurum, A Ü FEF Yayını, 335 sayfa
- DEMİRAYAK, Kenan (2009). *Arap Edebiyatı Tarihi-I, Cahiliye Dönemi*, Erzurum Fenomen Yayıncılık, 312 sayfa.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (2010). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, 20 Baskı, Ankara, Aydın Kitabevi, s. 1320.
- DURMUŞ, İsmail (1997). “Hamâse”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C15, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 437-440. sayfalar.
- ELMALI, Hüseyin (1997). “el-Hamâse”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C15, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 440-441. sayfalar.
- ELMALI, Hüseyin (2002). “el-Keşkül”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 25, Ankara, TDV Yayınları, s. 324-325.
- ELMALI, Hüseyin (2005). “el-Mufaddaliyat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 30, İstanbul, TDV Yayınları, s. 366-367.
- ERGİN, Ali Şakir (1991). “el-Asmaiyyat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul, TDV Yayınları, s. 324-325.

- FAHURİ, Mahmud (1425/2004). *Masadir el-Turas ve'l-Bahs fi'l-Mektebü'l-Arabiyye*, Halep, Müdiriyyetü'l-Kütübi ve'l-Matbu'atü'l-Cami'iyye, 253 sayfa.
- HAMİDOVA, Mevcude (1971). "Kolyazma Beyazlar-Edebi Menba Sıfatıda", *Edebiy Miras*, 2, Taşkent, 259-263.sayfalar
(http://www.turkebilgi.com/ansiklopedi/antoloji_06.03.2012).
- İSHAKOV, Yakubcan (1976). *Özbek Edebiyatı Tarihi Meseleleri*, Taşkent, FEN Neşriyat, 78-100. sayfalar.
- İPEKTEN, Haluk (1997). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 345 sayfa.
- KILIÇ, Hulusi (1992). "Basriyyun", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 5, İstanbul, TDV Yayınları, s. 117-118.
- KIZILTUNÇ, Recai (2011). "Arap Edebiyatında Beyaz Benzeri Türler-1: el-Hamâsiyye ve Önemli Hamâsiyyeler", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 6/1 Winter 2011, p. 1457-1466, TURKEY
- KOMİSYON (1946). "Antoloji", *İnönü Ansiklopedisi*, C. III, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, s. 134-135.
- KOMİSYON (1964). "Antoloji", *Türk Ansiklopedisi*, C. III, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, s. 134-135.
- Mahmud Muhammed Şakir (1968). *Kitabü'l-Vahşiyyat vehüve'l-Hamasetü's-suğra li-Ebi Temmam bin Evsi't-Ta'i, tab'ü's-Salis*, Kahire, Darü'l-Ma'arif, 358 sayfa.
- PALA, İskender (tarihsiz), *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Ankara, Akçağ Yayınları,
- PARLATIR, İsmail vd. (1998). "Antoloji", *Türkçe Sözlük*, C. 1, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- SADIKOVA, M (tarihsiz). *Özbek Şaireleri Beyazı, Üveysi-Nadire*, Taşkent, FEN Neşriyatı, 256 sayfa.
- SEVÜK, İsmail Habib (1940). *Avrupa Edebiyatı ve Biz-I*, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- TÜLÜCÜ, Süleyman (1991). "Asmai", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul, TDV Yayınları, s. 499-500.
- Yahya b. Sâlih el-İslâmbolî (2006). *Tarikat Kıyafetleri*, (Haz. M. Serhan Tayşi-Mustafa Aşkar), İstanbul, Sufî Kitap, s. 150-153.
- YAVUZ, Mehmet (2003). "Gramer Çalışmalarını Başlatan Amiller ve İlk Çalışmalar (II./VIII. asrın sonuna kadar)", *Nüsha*, Yıl: III, Sayı: 10, Yaz 2003, s. 119-129